

Jerzy J. PARYSEK*, Lidia MIERZEJEWSKA**

PORZĄDNE MIASTO PORZĄDNYCH MIESZKAŃCÓW

AN ORDERLY CITY OF ORDERLY INHABITANTS

DOI: 10.25167/sm.2064

ABSTRAKT: W literaturze i w strategiach rozwoju miast formułowane są różne wizje miast, w których istnieje przyjazne mieszkańcom środowisko życia. W niniejszym artykule przedstawia się wyniki badań prezentujących wyobrażenia o mieście, w jakim by się chciało żyć (*porządne miasto*) i o mieszkańcach (*porządni mieszkańcy*), których by się chciało mieć za członków społeczności lokalnej. Syntetyzując przeprowadzone badania, wskazuje się na 10 cech porządnego miasta i 10 cech porządnym mieszkańcom, jakie zyskały największe uznanie w prowadzonych badaniach. Jednocześnie podaje się wyniki badań, jakie dotyczyły wskazania miast polskich i światowych, w których spełnić by się mogły wskazywane cechy miast. Były to generalnie największe miasta kraju i świata. W zakończeniu wskazano na wzajemne uwarunkowania cech porządnego miasta i porządnym mieszkańcom, dochodząc do wniosku, że nie ma porządnym miast bez porządnym mieszkańcom i *vice versa*.

SŁOWA KLUCZOWE: miasto, porządne miasto, mieszkańcy miasta, porządni mieszkańcy, miasto dla ludzi

ABSTRACT: In the literature and in urban development strategies, different visions of cities are formulated in which there is a friendly living environment for residents. This article presents the results of research presenting ideas about the city in which one would like to live (an orderly city) and about the inhabitants (orderly inhabitants), whom one would like to have as members of the local community. Synthesizing the conducted research, there are indicated 10 features of a good city and 10 ones with reference to good residents, which gained the greatest recognition in the conducted research. At the same time, the results of research concerning the indication of Polish and world cities, in which the indicated characteristics of cities could be met, are given. They were generally the largest cities in Poland and the world. In the end, the mutual conditions of a salubrious city and respectable residents were pointed to, concluding that there are no good cities without good residents, and vice versa.

KEY WORDS: city, salubrious city, city dwellers, respectable residents, city for people

1. Wstęp

Problemem wielu władz miejskich jest wybranie właściwego do charakteru danej miasta i specyfiki jego mieszkańców modelu rozwoju społeczno-gospodarczego

* <http://orcid.org/0000-0003-0044-6582>, jerzy.parysek@amu.edu.pl.

** <http://orcid.org/0000-0002-9830-2853>, mierzeja@amu.edu.pl.

i przestrzennego na najbliższe lata. Założenia takiego modelu starają się wypracować różne zespoły złożone z przedstawicieli władz, mieszkańców oraz ekspertów z zakresu rozwoju gospodarczego, społecznego i przestrzennego, pracując razem w ramach powołanych w tym celu komisji, zespołów, grup roboczych itp. Podczas posiedzenia Komisji ds. Strategii Rozwoju Poznania w 2014 roku w debacie na temat celów strategicznych na najbliższe 10 lat jeden z autorów niniejszego opracowania, zabierając głos w dyskusji, zaproponował przyjęcie – bądź to jako zapis misji względnie wizji strategii, bądź też jako cel strategiczny – sformułowania „Poznań porządnym miastem porządných mieszkańców”¹. Propozycja ta, choć została przez uczestników spotkania przyjęta z dużym zainteresowaniem i poparciem, to jednak, jak się tego można było spodziewać, nie doczekała się urzeczywistnienia. Była bowiem jedynie sugestią dla zespołu, któremu zlecono przygotowanie strategii. Wszelkiego rodzaju władza niechętnie wprowadza poprawki i uzupełnienia do przygotowanych przez własne agendy lub zamówionych dokumentów. Rzucona propozycja zapoczątkowała jednak szerszą refleksję z jednej strony nad miastem jako środowiskiem życia mieszkańców, w którym zaspokojone powinny zostać podstawowe ich potrzeby, a z drugiej strony nad mieszkańcami, będącymi nie tylko adresatami działań prowadzonych przez władze miejskie, ale też sprawczym czynnikiem wielu dokonujących się w mieście zmian. W refleksji tej chodziło nie tylko o potrzeby związane z życiem mieszkańców, o stopień ich zaspokojenia oraz warunki funkcjonowania gospodarstw domowych, ale także o zachowania mieszkańców w przestrzeni miejskiej (konkretnie w przestrzeni i w czasie), o ich różnego rodzaju aktywności, relacje międzyludzkie, postawy społeczne i obywatelskie itp.

Tego rodzaju refleksja przynieść powinna odpowiedź na dwa zasadnicze pytania: (1) jakie cechy posiadać powinno miasto, któremu przysługuje przymiotnik *porządne*, i (2) jakimi cechami powinni charakteryzować się mieszkańcy, których nazwać można *porządnymi*. Co więcej, *porządne miasto* interpretować można, jak się wydaje, jako pożądane przez *porządných mieszkańców*. Choć działania wspomnianego zespołu wpisać można w szeroko rozumiany proces uspołecznienia budowy strategii, to jednak dotyczyły one jedynie wstępnego okresu budowy założeń. Przedstawiona propozycja miała natomiast podsunąć pewien pomysł, jak to już napisano, który mógłby być brany pod uwagę podczas sformułowania misji, wizji, względnie celów strategicznych lub zadań operacyjnych. Dla autora niniejszego pomysłu była to jednak inspiracja do podjęcia badań, których celem byłoby uzyskanie informacji na temat tego, jakie są wyobrażenia mieszkańców odnośnie do cech *porządnego miasta* i *porządnego mieszkańca*.

W niniejszym artykule prezentuje się wyniki badań, jakie przeprowadzono po dokonaniu niezbędnych przemyśleń. Wyniki takich badań miałyby zaś być z jednej

¹ Propozycję taką na jednym z posiedzeń Zespołu ds. Strategii Rozwoju Poznania przedstawił Jerzy J. Parysek. W skład tego zespołu wchodziłi zaproszeni przez prezydenta miasta przedstawiciele nauki, kluczowych podmiotów gospodarczych, służb miejskich, organizacji pozarządowych, radni oraz aktywni społecznie mieszkańcy miasta.

strony – poszerzeniem dorobku naukowego w zakresie badania organizacji, struktury i funkcjonowania miasta, procesów urbanizacji oraz planowania rozwoju społeczno-gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego, a z drugiej strony – pewnym wskazaniem postępowania, jakie mogłoby być przydatne w procesie uspołecznienia procedur planistycznych. Uzyskanie informacji o pożądanych cechach miasta jako lokalnego środowiska życia oraz o cechach mieszkańców, będących zawsze najważniejszym składnikiem i sprawczym czynnikiem funkcjonowania i rozwoju tego żywego organizmu, jakim jest miasto, mogłoby mieć ważne znaczenie przy formułowaniu założeń strategii. Po ich uwzględnieniu wskazane cechy takiego (porządnego) miasta mogą mieć bezpośredni lub pośredni wpływ na wyznaczenie kierunków działań prorozwojowych podejmowanych przez władze miejskie. Jednocześnie cechy porządnym mieszkańcom pozwolą zorientować się ogółowi mieszkańców miasta w tym, jakich chcieliby mieć sąsiadów. Cechy te można także potraktować jako wypadkową stosunku mieszkańców do miasta będącego ich lokalnym środowiskiem życia. Dla władz miejskich mogą być natomiast wskazaniem potencjalnej aktywności w działaniu na rzecz miasta, tak przecież ważnej dla jego rozwoju i jakości życia, zwłaszcza na etapie prac planistycznych. Zestawienie cech porządnego miasta z cechami porządnym mieszkańcom może być traktowane jako pewnego rodzaju układ interakcyjny: miasto (jako środowisko życia) – mieszkańcom, mieszkańcy – miastu, będący wyrazem uwzględnienia wzajemnej współzależności oraz wzajemnego współdziałania – i na rzecz rozwoju miasta, i na rzecz podnoszenia jakości życia w mieście.

2. Antropocentryczna orientacja planowania rozwoju miasta

Sformułowanie „porządne miasto porządnym mieszkańcom” oznacza samo w sobie odniesienie prowadzonych rozważań do antropocentrycznej orientacji planowania rozwoju miasta. Miasto powinno być bowiem *porządne* z punktu widzenia oczekiwania mieszkańców, a mieszkańcy – tacy, jakimi chcieliby się wzajemnie widzieć i jakich chcieliby mieć na swoim terenie władze miejskie. Zapisana powyżej idea jest pewnego rodzaju nawiązaniem do od dawna, jednak szczególnie współcześnie, formułowanych idei, koncepcji oraz modeli rozwoju i zagospodarowania przestrzennego miast, bowiem jej rozwinięcie powinno wskazać na cechy miasta, jakie chcieliby widzieć i odczuwać mieszkańcy. Chodzi tu przede wszystkim o *nowy urbanizm*, *koncepcję MILU*, *miasto dla ludzi*, *smart growth*, *smart city*, *resilient city*, *miasto XXQ*, *urban design* itp. Choć sformułowania powyżej wymienionych koncepcji i modeli w szczegółach różnią się od siebie, to jednak wskazywane cechy miast kształtowanych i rozwijanych przy przyjęciu tych modeli i kierunki podejmowanych działań nawiązują nie tylko do zasad urbanistyk, ale także, w mniejszym lub większym stopniu, do oczekiwań mieszkańców oraz ich potencjalnych aktywności. Bogactwo proponowanych rozwiązań jest tak duże, że w tym miejscu nie zostaną podjęte szersze rozważania na ten temat, szeroko opisywane w literaturze (zob. Duany, Plater-Zyberk, Speck 2001; Duany, Plater-Zyberk, Alminana 2003; Dale 2003; Fillion 2003; Gehl 2009; 2010, 2011; Nijkamp 2008; Mierzejewska 2011; Mo-

drzewski 2012; Parysek 2012, 2013 i inni)². Idea poszukiwania idealnego miasta jest tak stara jak historia urbanistyki (zob. Paszkowski 2011; Szpakowska 2011). Miasta takiego, jak na razie, nie znaleziono i problem poszukiwania modelu miast przyszłości istnieje nadal (Hall 1988, 2001; Hausner 2016). Powstają natomiast różnego rodzaju koncepcje budowy czy adaptacji miasta dla potrzeb człowieka. Można tu wymienić „miasto dla ludzi” (Gehl 2009, 2010, 2011), „przyjazne człowiekowi” (Prokopska, Martyka 2017), „miasto szczęśliwe” (Montgomery 2015), ekomiasto (Kenworthy 2006), czy miasto zrównoważone (Mierzejewska 2009), aby pozostać przy tych ideach czy koncepcjach, które miasta traktują jako środowisko życia mieszkańców, a nie tylko jako strukturę urbanistyczną. Wydaje się, że różnego rodzaju idee, koncepcje i modele miast nawiązujące do potrzeb i oczekiwań mieszkańców powinny być pomocne w formułowaniu strategii rozwoju społeczno-gospodarczego miast oraz koncepcji ich przestrzennego zagospodarowania (Chapin 1971; Parysek 2005, 2008, 2012, 2013; Mierzejewska 2009; Parysek, Mierzejewska 2013, 2014; Słodczyk, Szafranek 2009; Słodczyk 2016). Rolę taką może odegrać, jak się wydaje, także koncepcja „porządnego miasta porządných mieszkańców”.

3. Badania empiryczne

Choć w pracach powyżej przytoczonych autorów znaleźć można cechy miast, jakie być może należałoby wiązać z oczekiwaniami mieszkańców, w niniejszym opracowaniu przyjęto, że cechy *porządnego miasta* i *porządných mieszkańców* miasta powinny zostać zidentyfikowane podczas badań ankietowych. Te stosunkowo proste badania ankietowe przeprowadzono w 2016 roku na grupie 98 studentów kierunków geografia i gospodarka przestrzenna, studiujących w Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu (38 ankiet) i na Uniwersytecie Szczecińskim (60 ankiet). Studenci mieli: (1) wskazać cechy miasta, jakie nazwać można porządnym, (2) wskazać cechy porządných mieszkańców miasta oraz (3) podać w kolejności od najwyższej ocenionych po 5 (lub mniej) miast polskich i podobnie 5 miast na świecie, w których chcieliby zamieszkać, gdyby mieli ochotę zmienić miejsce zamieszkania i gdyby była taka możliwość. Podać należało nie więcej niż 10 cech porządnego miasta i 10 cech porządnego mieszkańca, bez ich rangowania, przy założeniu dowolności językowego wyrażenia (sformułowania) cech. Takie założenie miało przede wszystkim pokazać, jak rozumiane, formułowane i interpretowane są cechy porządnego miasta i porządných mieszkańców. Jednocześnie przyjęte rozwiązanie niosło ze sobą problemy sensownej agregacji odpowiedzi, z czym trzeba się było zmierzyć. Badania były anonimowe, co oznacza, że nie są znane: miejsce zamieszkania respondenta, jego płeć, wiek, a także znajomość (z racji pobytu) wskazywanych w ankiecie miast, ewentualnych miejsc potencjalnego zamieszkania. Wiadomo

² Rozważania w tym zakresie wykraczałyby poza zakres tekstu nawiązującego do przeprowadzonych badań.

tylko, że ankiety wypełniali studenci wymienionych kierunków studiów studiujący na uniwersytetach wymienionych miast. Warto jednak jeszcze raz podkreślić, że respondentami były osoby dysponujące pewną wiedzą na temat miast, tj. genezy ich powstania, lokalizacji, funkcji, rozwoju, struktury społeczno-gospodarczej, funkcjonowania, struktury przestrzennej itp. Co więcej, niektóre z odpowiadających osób podejmą zapewne (lub podjęły) tematykę miejską w pracach licencjackich, inżynierskich i magisterskich, a po ukończeniu studiów być może pracować będą w placówkach zajmujących się planowaniem rozwoju miast lub w innych miejscach pracy, w określony sposób powiązanych z miastem, jego problemami, funkcjonowaniem, rozwojem itp. I to jest, jak się wydaje, obok celu poznawczego, główny pozytywny aspekt tych badań.

Można mieć, i to uzasadnione, zastrzeżenia względem tych badań, jednak w przypadku ograniczonych możliwości (także finansowych) ich prowadzenia przyjęto zasadę: „lepiej jest jakakolwiek informacja niżli żadna”. Z tego powodu przyjęć można, że przeprowadzone badania mają generalnie charakter sondażowy, a uzyskane wyniki wyrażają jedynie punkt widzenia pewnej kategorii osób, konkretnie – młodych, z dwóch polskich miast. Są to jednak z jednej strony osoby mające pewien zasób wiedzy o miastach, a z drugiej strony takie osoby, dla potrzeb których planowany będzie rozwój miast w najbliższych latach, prawdopodobnie także przy ich udziale, w ramach społeczeństwa procesów decyzyjnych dotyczących rozwoju. Z tych więc powodów badania te mimo specyficznej reprezentatywności wydają się jednak zawierać pewien walor uogólniający.

4. Porządne miasto

Wypełniając ankietę (arkusz) 98 osób, które brało udział w badaniu, wymieniło ponad 657 różnie sformułowanych cech porządnego miasta. Oznacza to, że dopuszczalny limit cech (10) nie został osiągnięty³. Na jednego respondenta przypadało bowiem wskazanie 7,0 cech, z tego w Poznaniu 7,6, a w Szczecinie 6,5, co praktycznie świadczy o braku większego zróżnicowania w tym zakresie.

Otwarty charakter formułowania cech *porządnego miasta* celem uzyskania pewnego poziomu uogólnienia wymusił dokonanie wspomnianej już generalizacji odpowiedzi – i to na dwóch poziomach. Na pierwszym poziomie wskazane przez respondentów cechy jednostkowe zagregowano do 14 cech porządnego miasta (tab. 1), a na drugim do 5 (tab. 2). Wobec indywidualnie formułowanych cech była to jedna z niewielu możliwych do przyjęcia generalizacji, prawdopodobnie w sumie nie do końca adekwatnej i rozłącznej (Parysek 1982).

Na pierwszym poziomie generalizacji najwięcej wskazań dotyczyło cech związanych z właściwym poziomem rozwoju i funkcjonowaniem infrastruktury miejskiej (17,4%), ładem przestrzennym (11,4%), działaniami władz miejskich na rzecz miasta i miesz-

³ Wystąpiły też takie wskazania, jakie trudno było uznać za cechy porządnego miasta.

Tabela 1

Zestawienie cech *porządnego miasta* (pierwszy poziom agregacji wskazań)

Cechy dotyczące	Poznań		Szczecin		Razem	
	liczba wskazań	%	liczba wskazań	%	liczba wskazań	%
Infrastruktury miejskiej	46	17,4	68	17,5	114	17,4
Ładu przestrzennego	32	12,1	43	11,1	75	11,4
Władzy miejskiej	37	13,9	31	7,9	68	10,4
Czystości i porządku	24	9,0	43	11,1	67	10,2
Zieleni miejskiej	16	6,1	42	10,7	58	8,7
Gospodarki	14	5,2	40	10,2	54	8,2
Transportu publicznego	24	9,0	21	5,5	45	6,9
Sieci komunikacyjnej	17	6,4	15	3,8	32	4,9
Pracy	6	2,2	26	6,5	32	4,9
Bezpieczeństwa	15	5,6	14	3,6	29	4,3
Przestrzeni publicznych	15	5,6	10	2,5	25	3,8
Przyjaznego środowiska życia	7	2,6	15	3,8	22	3,4
Przyjaznego miasta	4	1,5	16	4,1	20	3,1
Braku patologii społecznych	9	3,4	7	1,8	16	2,4
Razem	266	100,0	391	100,0	657	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Tabela 2

Zagregowane według charakteru cechy *porządnego miasta* (drugi poziom agregacji)

Charakter cech	Poznań		Szczecin		Razem	
	liczba wskazań	%	liczba wskazań	%	liczba wskazań	%
Społeczne	34	12,8	63	16,1	97	14,8
Infrastrukturalne	102	38,4	114	29,2	216	32,9
Środowiskowe	53	19,9	169	43,2	222	33,8
Gospodarcze	40	15,0	14	3,6	54	8,2
Związane z władzami miasta	37	13,9	31	7,9	68	10,3
Razem	266	100,0	391	100,0	657	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań.

kańców (10,4%) oraz czystością miasta i porządkiem w mieście (10,2%). Odpowiedzi respondentów z Poznania i Szczecina różniły się nieco od siebie. Studenci z Poznania na pierwszym miejscu stawiali cechy związane z właściwym poziomem rozwoju i funkcjonowania infrastruktury miejskiej (17,4%), działaniami władz miejskich na rzecz miasta i mieszkańców (13,9%), ładem przestrzennym (12,1%) oraz czystością

i porządkiem oraz rozwojem i funkcjonowaniem transportu publicznego (po 9%), podczas gdy studenci ze Szczecina także na pierwszym miejscu wskazywali – i to z niemal takim samym udziałem – na cechy związane z poziomem rozwoju i funkcjonowaniem infrastruktury miejskiej (17,5%), jednak na drugim miejscu porządne miasto wiąźali z ładem przestrzennym (11,1%), czystością i porządkiem (11,1%), zielenią miejską (10,7%) oraz działalnością gospodarczą (10,2%). Różnice były w sumie niewielkie i dotyczyły kolejności oraz udziału poszczególnych cech we wskazaniach respondentów (zob. tab. 1). Respondenci obu miast cenili przede wszystkim rozwój i funkcjonowanie infrastruktury miejskiej, ład przestrzenny oraz czystość i porządek w mieście. Za ważne cechy porządnego miasta mieszkańcy Poznania uznali ponadto sprawną i troszczącą się o miasto i mieszkańców władzę oraz sprawny i dobrze rozwinięty transport publiczny, natomiast Szczecina – zieleni i rozwiniętą gospodarkę.

Na drugim poziomie generalizacji najwięcej wskazań dotyczyło cech związanych z jakością i znaczeniem szeroko rozumianego środowiska życia (33,8%), poziomem rozwoju i funkcjonowaniem infrastruktury miejskiej (32,9%), cechami społecznego charakteru (14,8%), funkcjonowaniem władzy (10,3%) oraz gospodarki. W tej klasyfikacji różnice we wskazaniach respondentów z obu miast są już bardziej znaczące. Dla studiujących w Poznaniu cechy porządnego miasta dotyczą przede wszystkim rozwoju i funkcjonowania infrastruktury miejskiej (38,4%) oraz środowiska (19,9%), w mniejszym stopniu gospodarki (15%), władzy i jej działań (13,9%) oraz cech dotyczących społeczeństwa (12,9%). W przypadku osób studiujących w Szczecinie najwięcej wskazań dotyczyło cech związanych z jakością środowiska (43,2%) oraz poziomem rozwoju i funkcjonowania infrastruktury miejskiej (16,1%), przy mniejszej liczbie wskazań na cechy dotyczące społeczeństwa (16,1%), władz miejskich i ich działań (7,9%) oraz gospodarki (3,6%). W przypadku respondentów obu miast dla określenia cech porządnego miasta zasadnicze znaczenie mają cechy związane z infrastrukturą miejską oraz środowiskiem życia (zob. tab. 2)⁴.

Niestety, chcąc w miarę dokładnie określić cechy porządnego miasta, należało z jednej strony dokonać generalizacji uzyskanych odpowiedzi, a z drugiej, mimo wszystko, odwołać się do indywidualnych wskazań. Biorąc pod uwagę dostępne dane, ostatecznie sformułowano 10 cech porządnego miasta.

W świetle przeprowadzonych badań, za *porządne* uznać można takie miasto, które charakteryzować będą (w kolejności wg liczby wskazań):

- 1) rozwinięta i funkcjonalna sieć infrastruktury usługowej, dostosowana do potrzeb i oczekiwań mieszkańców;
- 2) ład przestrzenny, w tym także funkcjonalna struktura przestrzenna, porządek urbanistyczny, zadbana architektura oraz troska o zabytki;
- 3) dobrze wykształcona władza, dbająca o miasto i zaspokojenie potrzeb mieszkańców, wsłuchująca się w ich głosy, współpracująca z mieszkańcami;

⁴ Każdą z tych generalizacji tworzono, odnosząc się do wielu dziesiątków jednostkowych wskazań.

- 4) czystość, zadbanie, porządek i spokój;
- 3) dużo terenów zadbanej, urządzonej zieleni oraz dbałość mieszkańców i władz o przyrodę;
- 6) dobrze rozwinięty, funkcjonalny, dostępny i tani transport publiczny;
- 7) rozwinięty układ komunikacyjny miasta oraz dobre powiązania komunikacyjne miasta z regionem, innymi miastami i krajem;
- 8) rozwinięta, nowoczesna, innowacyjna i konkurencyjna gospodarka, otwarta na inwestorów;
- 9) zbilansowany, oferujący zatrudnienie mieszkańcom rynek pracy;
- 10) wysoki poziom bezpieczeństwa mieszkańców i osób przyjezdnych oraz przyjazny stosunek do przybyszów.

W nawiązaniu do tych wynikających z odpowiedzi respondentów cech można przyjąć, że dla mieszkańców miasta najważniejsze są: dobre warunki obsługi (infrastruktura, transport publiczny, sieć komunikacyjna), przyjazne i funkcjonalne środowisko życia (ład przestrzenny, czystość, porządek i spokój), szeroko pojmowane bezpieczeństwo (osobiste, ekonomiczne) oraz wiarygodna władza.

Nie ulega wątpliwości, że wymienione cechy są z jednej strony wypadkową oceny warunków życia i funkcjonowania w mieście, a z drugiej strony wyrazem oczekiwań, marzeń i nadziei. Tak też pewnie bywa przy wszystkich podobnego rodzaju badaniach ankietowych opierających się na subiektywnych odczuciach i wyobrażeniach.

Odnosząc uzyskane wyniki badań do cech „miasta dla ludzi” z modelu J. Gehla, stwierdzić należy, że nie ma w nich bezpośredniego odniesienia do takich pożądaných cech miasta jak: (1) miasto tętniące życiem, (2) bezpieczne, (3) miasto zrównoważone oraz (4) miasto zdrowe. Można jednak, jak się wydaje, dokonać w sposób pośredni pewnej analogii. Przykładowo respondenci za miasto *porządne* uważają takie, które jest otwarte, bezpieczne oraz przyjazne dla mieszkańców i osób przyjezdnych. To pewnie w sumie nic innego jak „miasto bezpieczne” w ujęciu J. Gehla. Z cechą „miasto tętniące życiem” wiązać można przede wszystkim takie wskazania respondentów jak: liczne i funkcjonalne przestrzenie publiczne, rozwinięty transport publiczny, infrastruktura kultury, sportu i rozrywki, także ścieżki rowerowe, w mniejszym stopniu jeszcze inne. Ze „zrównoważeniem” miasta wiązać można ład przestrzenny, funkcjonalność struktury przestrzennej, zielen miejską, rozwój gospodarczy, a także możliwość pracy (choć wskazywano także na rozwój zrównoważony jako taki), natomiast pośrednio z „miastem zdrowym” wiązać można: czystość, porządek, spokój, ciszę, a także zielen oraz infrastrukturę sportową (pojedyncze wskazania – rozwinięta służba zdrowia). W analizie porównawczej mamy zatem taką sytuację, w której traktowane ogólnie wyniki przeprowadzonych badań wpisują się w cechy „miasta dla ludzi” (Gehl 2009, 2010, 2011; Gehl, Gemzoe 2004; Parysek 2012; Parysek, Mierzejewska 2013, 2014).

Przeprowadzone badania wskazują zatem na podobne odbieranie pożądaných cech porządnego miasta przez młodych studentów i doświadczonego profesora, urbanisty. Postępując podobnie (jak J. Gehl) i syntetyzując wyniki przeprowadzonych badań, wyróżnić można 4 pryncypialne cechy porządnego miasta, takie jak: (1) rozwinięta

infrastruktura miejska zapewniająca dobre warunki obsługi, (2) przyjazne, zadbane i funkcjonalne środowisko życia, (3) szeroko pojmowane bezpieczeństwo mieszkańców oraz (4) legitymizowana, wiarygodna, współpracująca z mieszkańcami władza. Są oczywiście pewne różnice, które wynikają z innych odniesień prowadzonych badań. Studenci oceniają sytuację miast polskich, natomiast J. Gehl rozważania swoje odnosi prawdopodobnie do Kopenhagi i innych miast duńskich oraz miast zachodniej Europy, a to z różnych względów nie są bardzo do siebie podobne miasta⁵. W świetle uzyskanych wyników podkreślić należy to, że wskazane cechy porządnego miasta uzyskane w wyniku odpowiedzi młodych mieszkańców polskich miast – Poznania i Szczecina, w ujęciu ogólnym nie odbiegają od cech *miasta dla ludzi* określonych na podstawie badań Kopenhagi i innych miast europejskich.

5. Porządni mieszkańcy

Ankietowani studenci wskazali na kilkadziesiąt cech porządnego mieszkańca miasta. Z udzielonych przez nich odpowiedzi wynika, że za takiego mieszkańca uznać można między innymi tego, kto dba o porządek i czystość miasta, o środowisko życia, jest kulturalny, sympatyczny, otwarty, tolerancyjny, zaangażowany społecznie, aktywny na rzecz miasta i jego mieszkańców, wykształcony i inteligentny, przyjacielski i pomocny, niekonfliktowy, zainteresowany miastem, respektujący prawo, uczciwy, uprzejmy, zaradny, życzliwy, szczery, obiektywny, odważny, uczynny, pracowity, rodzinny, godny zaufania, szczęśliwy, wyrozumiały, odpowiedzialny, szanowany i szanujący innych, korzystający z transportu publicznego i poruszający się pieszo, który jest patriotą itp.

Liczne wskazania zagregowano do 10 zasadniczych cech porządnego mieszkańca, które wiązać można z kulturą osobistą i osobowością, poszanowaniem porządku, dbałością o środowisko i miejsce zamieszkania, życzliwością, otwartością i tolerancją, zaangażowaniem społecznym, respektowaniem prawa i reguł życia społecznego, aktywnością zawodową, zaangażowaniem w pracę i odpowiedzialne jej wykonywanie, inteligencją i wykształceniem, odwagą, niekonfliktowością oraz uznaniem i poszanowaniem innych mieszkańców. Uzyskane zagregowane wyniki zestawiono w tabeli 3.

Najwięcej wskazań respondentów z obu miast dotyczyło cech związanych z osobowością i kulturą osobistą (20,3%), otwartością, tolerancją, pomocniczością i życzliwością (16,6%), zaangażowaniem społecznym (12,5%) oraz dbałością o lokalne środowisko życia (10,0%). Osoby studiujące w Poznaniu w sposób szczególny wskazywały na trzy

⁵ Jeden z autorów tekstu (Jerzy Parysek) miał przyjemność uczestniczyć w wykładzie prof. J. Gehla na temat miasta dla ludzi, wygłoszonego na posiedzeniu zespołu konsultacyjnego w Urzędzie Miasta w Poznaniu. A że referent posłużył się przykładem Kopenhagi, dyskutant (J.P.) zasugerował kolejną, bardzo pożądaną cechę *miasta dla ludzi*, jaką powinna być *czystość*, przekazując swoje wrażenia z porannego sobotniego i niedzielno spaceru po duńskiej stolicy. Stwierdził, że nigdzie i nigdy nie spotkał tak zaśmieconego miasta. Uzyskał odpowiedź, że może ma rację, ale chyba nie zdaje sobie sprawy jak zwiększyłoby się bezrobocie w Kopenhadze, gdyby osoby sprzątające miasto pozbawić pracy.

cechy porządnego mieszkańca, wiążące się z kulturą osobistą i cechami osobowości (28,0%), otwartością, tolerancją, pomocniczością i życzliwością (16,8%) oraz dbałością o czystość i porządek (11,2%). Wskazania studiujących w Szczecinie wykazywały większy stopień rozproszenia. Najbardziej pożądanymi cechami porządnego mieszkańca były: zaangażowanie społeczne (16,8%), otwartość, tolerancja, pomocniczość i życzliwość (16,4%), dbałość o lokalne środowisko życia (13,9%), kultura osobista i cechy osobowości (11,9%) oraz dbałość o czystość miasta i porządek (10,2%). Wskazania studentów z obu miast, choć różnią się procentowo, to jednak, jak to wynika z danych zawartych w tabeli 3, charakteryzuje podobna hierarchia ważności cech. Mieszczą się między kulturą osobistą i cechami osobowości a inteligencją, wykształceniem i mądrością (zob. tab. 3).

Porządny mieszkaniec polskich miast powinien zatem być osobą:

- 1) kulturalną, sympatyczną, miłą, spokojną, zadbaną i szczęśliwą;
- 2) otwartą, pomocną, życzliwą i tolerancyjną;
- 3) aktywną, zaangażowaną społecznie w sprawy miasta i mieszkańców;

Tabela 3

Wskazane cechy *porządnego mieszkańca* miasta

Wskazane cechy porządnego mieszkańca miasta	Poznań		Szczecin		Razem	
	liczba wskazań	%	liczba wskazań	%	liczba wskazań	%
Kulturalny, sympatyczny, spokojny, szczęśliwy, zadbany itp.	75	28,0	29	11,9	104	20,3
Otwarty, pomocny, życzliwy, tolerancyjny	45	16,8	40	16,4	85	16,6
Zaangażowany społecznie, troszczący się o miasto i mieszkańców	23	8,6	41	16,8	64	12,5
Dbający o czystość i porządek w mieście	30	11,2	25	10,2	55	10,7
Dbający o środowisko, zieleń, przestrzenie publiczne	17	6,3	34	13,9	51	10,0
Odpowiedzialny, odważny, bezkonfliktowy	24	8,9	16	6,5	40	7,8
Uczciwy, pracujący, pracowity	14	5,2	24	9,8	38	7,4
Przestrzegający prawa i reguł życia społecznego	14	5,2	17	6,9	31	6,0
Bezinteresowny, obiektywny, szanowany i szanujący innych	16	6,0	10	4,1	26	5,1
Inteligentny, wykształcony, mądry, kreatywny	10	3,7	8	3,3	18	3,5
Razem	268	100,0	244	100,0	512	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

- 4) dbającą o lokalne środowisko życia, przyrodę i przestrzeń publiczną;
- 5) dbającą o czystość miasta i porządek.

Ponadto powinien przestrzegać prawa i reguł życia społecznego, być uczciwy, pracowity i aktywny zawodowo, inteligentny i wykształcony, odpowiedzialny, odważny, bezkompromisowy, obiektywny, bezinteresowny, szanowany i szanujący innych. Trudno jest wymienić bardziej pożądane cechy porządnego mieszkańca miasta. Są to wyłącznie cechy związane z osobowością, z dominacją kultury osobistej, altruizmu, społecznego zaangażowania oraz umiłowaniem czystości i porządku.

6. Preferencje zamieszkania w miastach w Polsce

Odpowiedzi na pytanie dotyczące wyróżnienia pięciu miast polskich – potencjalnych miejsc zamieszkania, ukazać miały jedynie preferencje wyboru w tym zakresie (bez podawania ich przyczyny). Przyjęto jednak, że kryteria wyboru powinny być związane z cechami porządnego miasta, tj. takiego, w jakim chciałoby się żyć i pracować. Badania te starano się zestawić z niektórymi rankingami polskich miast, uważanych za najlepsze do życia oraz satysfakcjonujących mieszkańców.

Jedną z list rankingowych miast polskich uznanych za najlepsze do życia przedstawia się następująco (Polska – Diagnoza Społeczna 2015): (1) Poznań, (2) Zielona Góra, (3) Kraków, (4) Olsztyn, (5) Toruń, (6) Gliwice, (7) Warszawa, (8) Gdańsk, (9) Rzeszów i (10) Gdynia. Nie oznacza to jednak tego, że jest to wyłącznie opinia mieszkańców wymienionych miast⁶. Nieco inaczej przedstawiają się bowiem wyniki poziomu satysfakcji z zamieszkania w swoim mieście. Najbardziej zadowolonymi z zamieszkania w swoim mieście są w kolejności mieszkańcy: (1) Gdyni, (2) Gdańska, (3) Torunia, (4) Krakowa, (5) Białegostoku, (6) Warszawy, (7) Wrocławia, (8) Olsztyna, (9) Zielonej Góry i (10) Gliwic.

Porównując oba te rankingi, warto zauważyć, że Poznań, najwyższej oceniany przez mieszkańców kraju (ocena „zewnątrzna”) jako najlepsze miejsce do życia, nie znajduje się wśród 10 miast najlepiej ocenianych przez swoich mieszkańców (zajmuje 13 lokatę). Na obu listach rankingowych znajduje się natomiast pozostałych 8 miast z pierwszej dziesiątki obu rankingów (brak także Rzeszowa), aczkolwiek niekiedy na zupełnie innych miejscach. Gorzej oceniany przez swoich mieszkańców jest Rzeszów, a lepiej niżli mieszkańcy kraju swoje miasto oceniają osoby zamieszkujące Białystok i Wrocław (tab. 1). Szczecin, z którego studenci brali udział w przeprowadzonych na cele niniejszego artykułu badaniach, w ocenie „zewnątrznej” zajmuje 11 lokatę (tab. 4).

Jakie miasta są zatem brane pod uwagę jako potencjalne miejsca zamieszkania badanych studentów? Ranking studencki przedstawia się następująco: (1) Kraków – 88 wska-

⁶ Właściwie każdy z rankingów, bez względu na to, czego dotyczy, rodzi – przynajmniej w jakimś zakresie – pytania o kryteria takiego a nie innego wyboru; nie są bowiem znane ani sformułowania pytań, ani charakterystyka respondentów. Zaskakujące wyniki wielu rankingów pozwalają przyjąć, że wyboru dokonuje się w ramach przedstawionej listy miast, innymi słowy – na podstawie wyboru z zamkniętej listy.

Tabela 4

Miasta uznawane przez mieszkańców kraju (ocena „zewnętrzna”) za najlepsze do życia i miasta najlepiej w tym zakresie oceniane przez swoich mieszkańców (ocena „własna”)

Lokata	Ocena „zewnętrzna”	Ocena „własna”	Różnica lokat ^a
1.	Poznań	Gdynia	–
2.	Zielona Góra	Gdańsk	+7
3.	Kraków	Toruń	+1
4.	Olsztyn	Kraków	+4
5.	Toruń	Białystok	–2
6.	Gliwice	Warszawa	+4
7.	Warszawa	Wrocław	–1
8.	Gdańsk	Olsztyn	–6
9.	Rzeszów	Zielona Góra	–
10.	Gdynia	Gliwice	–9

^a Według kolejności miast z oceny „zewnętrznej” (ocena „zewnętrzna” minus ocena własna).

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

zań, (2) Poznań – 86, (3) Wrocław – 67, (4) Gdańsk – 36, (5) Warszawa – 36, (6) Toruń – 16, (7) Gdynia – 10, (8) Zakopane – 9, (9 i 10) Kołobrzeg i Zielona Góra – po 7.

Na studenckiej liście rankingowej miast uznanych za najlepsze do życia znajdują się: Kraków, Poznań, Gdańsk, Warszawa, Toruń, Gdynia i Zielona Góra, a ponadto: Wrocław, Zakopane i Kołobrzeg, spoza tej listy. Studenci nie doszukali się większej atrakcyjności Olsztyna (6 wskazań), Rzeszowa (2 wskazania) oraz Gliwic (bez wskazań). Generalnie 460 wskazań dotyczyło 35 miejscowości (w tym małych miast, a nawet wsi, np. Małe Ciche, Jabłonka). Generalnie jako potencjalne miejsca zamieszkania preferowane są duże polskie miasta (metropolie), górskie Zakopane, nadmorskie Gdynia i Kołobrzeg, gotycki i akademicki Toruń oraz zielona Zielona Góra, prawdopodobnie z uwagi na zróżnicowany rynek pracy, rynek mieszkaniowy, infrastrukturę społeczną, zwłaszcza kultury, edukacji, nauki i ochrony zdrowia, możliwości uprawiania sportu i rekreacji, walory architektoniczno-urbanistyczne, przeszłość historyczną, położenie i znaczenie miasta lub wypadkową wielu cech, czyli tzw. *milieu*. Szczecin jako potencjalne miejsce zamieszkania wskazany był jedynie czterokrotnie, co zapewne jest efektem tego, że 60 respondentów mieszkało w tym mieście i zmiana miejsca zamieszkania nie wchodziła w rachubę. Dla porównania – Poznań wskazany został 86 razy, choć respondentów z tego miasta było 38. Innymi słowy – Poznań dla studiujących w Szczecinie jest bardziej atrakcyjny niżli Szczecin dla studiujących w Poznaniu. Wniosek z uzyskanych wyników jest jeden: duże miasta (metropolie) nadal przyciągają potencjalnych mieszkańców, a wyjątek stanowią jedynie miasta atrakcyjne z powodu

innych walorów (przede wszystkim środowiskowych, takich jak góry, morze, zieleń, architektura, historia).

7. Preferencje zamieszkania w miastach poza krajem

Różne czasopisma, instytucje i agencje rankingowe dokonują, podobnie jak to ma miejsce w Polsce, klasyfikacji najbardziej atrakcyjnych dla życia i najbardziej zrównoważonych miast świata⁷.

Ranking najbardziej atrakcyjnych miast do życia z 2016 roku przedstawia się następująco (Economist Intelligence Unit, 2016): (1) Melbourne, (2) Wiedeń, (3) Vancouver, (4) Toronto, (5) Calgary, (6) Adelaide, (7) Perth, (8) Auckland, (9) Helsinki, (10) Hamburg. Z kolei lista najbardziej zrównoważonych miast świata przedstawia się następująco: (1) Zurych, (2) Singapur, (3) Sztokholm, (4) Wiedeń, (5) Londyn, (6) Frankfurt, (7) Seul, (8) Hamburg, (9) Praga i (10) Monachium. Za najpiękniejsze miasta świata zostały natomiast uznane: (1) San Miguel de Allende, (2) Florencja, (3) Budapeszt, (4) Salzburg, (5) Charleston, (6) San Sebastian, (7) Wiedeń, (8) Rzym, (9) Siena, (10) Quebec, (11) Cape Town, (12) Brugia, (13) Vancouver, (14) Kioto, (15) Praga i (16) Kraków.

Mając na uwadze te i podobne rankingi, studentom-respondentom zadano pytanie o podanie miast, w jakich chcieliby zamieszkać, gdyby była taka możliwość i zamiar. Zadano takie pytanie przy pełnej świadomości tego, iż wybór nie zostanie podyktowany osobistą znajomością miast, a czymś, co można nazwać wyobrażeniem o mieście.

Studencki ranking preferowanych do zamieszkania miast świata przedstawia się następująco: (1) Nowy Jork – 46 wskazań, (2) Paryż – 38, (2) Londyn – 37, (4) Barcelona – 31, (5) Tokio – 27, (6) Sydney – 24, (7) Vancouver – 22, (8) Rzym – 21, (9) Madryt – 18, (10) Los Angeles – 18, (11) Oslo – 12, i (12) Amsterdam – 11.

Porównując ranking studencki z wyżej przytoczonymi, można stwierdzić, co następuje: (1) z rankingu miast najbardziej atrakcyjnych dla życia studenci wskazali jedynie kanadyjski Vancouver; (2) z rankingu miast najbardziej zrównoważonych na studenckiej liście znalazł się jedynie Londyn, natomiast z rankingu miast uznanych za najpiękniejsze na liście znalazły się tylko Rzym i Vancouver. Innymi słowy, oceny studenckie były zupełnie inne od tych w publikowanych rankingach.

Warto zauważyć, że wśród pięciu najwyższej usytuowanych w studenckim rankingu miast znalazły się cztery miasta uznane za globalne, tj. Nowy Jork, Paryż, Londyn i Tokio (Hall 1996; Knox 2002; Sassen 1991; Taylor, Walker 2001; Parysek 2005). Piątkę tę uzupełnia Barcelona, jak się wydaje, przede wszystkim za sprawą położenia, układu urbanistycznego, fenomenalnego architekta Antonio Gaudiego (także innych architektów katalońskich) oraz kultury (opera, filmy, piosenki) i sportu (klub piłkar-

⁷ Charakterystyczne jest to, że na listach rankingowych corocznie zachodzą zmiany, co jest zastanawiające przy stosunkowo znacznej inercji miast jako struktur przestrzenno-funkcjonalnych; te zaznaczają się dopiero w dłuższych okresach.

ski FC Barcelona). Na kolejnych miejscach listy znalazły się atrakcyjnie położone i nowoczesne, leżące na antypodach Sydney, wciśnięty między Pacyfik a Góry Skaliste Vancouver, wieczne miasto Rzym, pięknie się prezentujący, podobno oferujący znakomite życie Madryt („życie jak w Madrycie”), uznawane za perłę Kalifornii Los Angeles (z Hollywood) oraz raczej niespodziewanie preferowane, w sumie mało atrakcyjne Oslo i kosmopolityczny Amsterdam. Podczas gdy o każdym z miast rankingu studenckiego autorzy niniejszego tekstu mogą coś konkretnego powiedzieć, a 9 jest im znanych z dłuższego lub krótszego pobytu, to w przypadku wielu miast z przytoczonych trzech rankingów rodzi się pytanie o uzasadnienie wyboru, tym bardziej, że na listach tych znajdują się tak bardzo różniące się od siebie miasta. Ranking studencki w zasadzie nie budzi zastrzeżeń. Oczywiście każdy z rankingów jest jakąś wypadkową wielu indywidualnych ocen i jako taki przynosić może niekiedy zaskakujące rezultaty, a przynajmniej inne od tych, jakie byłyby wynikiem własnych ocen prowadzącego badania. Każdy jest też raczej efektem wyobrażenia, a nie realnej znajomości miast, zwłaszcza warunków życia. Także i w tym przypadku potencjalnie przyciągają największe metropolie świata.

8. Zakończenie

Propozycja, aby za misję miasta w budowanych strategiach przyjąć sformułowanie „porządne miasto porządnym mieszkańcom” lub miasto takie opisać w *wizji* (miasto po realizacji strategii), jest może zbyt wydumana, jakkolwiek podobnych co do charakteru sformułowań w tworzonych strategiach było wiele⁸. Jedno jest jednak oczywiste. *Misja*, a w jeszcze większym stopniu *wizja*, z jednej strony odnoszą się do miasta i wskazują na pewne jego cechy jako miejsca życia i pracy, które mieszczą się w sformułowaniu *porządne miasto*, a z drugiej strony – muszą uwzględniać także pożądane cechy osobowe mieszkańców, mieszczące się w pojęciu *porządni mieszkańcy*. Rzeczywistość jest jednak taka, że realnie *porządnym miastem* może być jedynie takie, w którym mieszkają i którego charakter określają i kształtują *porządni mieszkańcy*. Twierdzenie to potwierdzają wyniki przeprowadzonych badań. Próba wskazania na liczne związki, jakie istnieją pomiędzy oceną miasta i oceną postaw mieszkańców, także na podstawie wyników przeprowadzonych badań, przekracza jednak zakres niniejszego opracowania. Z tych też powodów w tym miejscu pokazane zostaną w formie pytań jedynie wybrane przykłady relacji zwrotnych miasto–mieszkańcy, ze wskazaniem na sprawczą rolę mieszkańców.

Czy funkcjonalna i rozwinięta sieć infrastruktury i jej dostosowanie do oczekiwań i potrzeb, ład przestrzenny, układ komunikacyjny, rozwinięty i funkcjonalny transport publiczny, rozwijająca się gospodarka, zbilansowany rynek pracy byłyby możliwe bez

⁸ Są to np.: „miasto z klasą”, „miasto, w którym chce się żyć i pracować”, „miasto, w którym rozwija się nauka, kultura i gospodarka i gdzie żyje się dobrze”, „przyjazne miasto możliwości i szans”, „kształtowanie warunków do współtworzenia miasta przez wszystkich mieszkańców” itp.

aktywności mieszkańców, ich zaangażowania w sprawy rozwoju, bez ich mądrości, wiedzy, wykształcenia, a także odwagi, odpowiedzialności i pracowitości? Czy czystość i porządek w mieście, zieleni, przyjazne środowisko jako całość można byłoby uzyskać bez kultury, wiedzy, odpowiedzialności, umiłowania porządku, zaangażowania społecznego mieszkańców? Czy gospodarka byłaby nowoczesna, konkurencyjna i się rozwijała bez wykształcenia, inteligencji, pracowitości, przywiązania do pracy, a także odpowiedzialności mieszkańców? Czy miasto byłoby bezpieczne oraz przyjazne dla mieszkańców i przyjezdnych bez poszanowania i przestrzegania przez nich prawa, bez kultury osobistej, życzliwości, tolerancji, a także wzajemnego szacunku? Odpowiedź brzmi: nie. Tego rodzaju zależności, a właściwie wzajemnych uwarunkowań można zapewne wskazać wiele.

Młodzi mieszkańcy miast, w których przeprowadzono badania, wiedzą, w jakim mieście chcieliby na razie się uczyć, a potem być może także żyć i pracować. Wiedzą także, czego oczekują od współmieszkańców i, jak należy sądzić, także od samych siebie. Dobrze to rokuje na przyszłość. Swoje oczekiwania wiążą jednak przede wszystkim z dużymi miastami, metropoliami krajowymi i światowymi, licząc, że tam spełnić by się mogły ich wyobrażenia, marzenia i cele. Dla jednych byłoby to być może spełnienie marzeń i oczekiwań, a także realizacja celów, ale dla innych życie i praca w wielkiej metropolii mogłyby stać się – i to z wielu powodów – rozczarowaniem. Twierdzenie „małe jest piękne” odnoszone do miast jest – jak się wydaje – nadal aktualne, choć może nie do końca przez wszystkich przyjmowane. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują raczej na inne – „duży może więcej”.

Podjęcie badań, których wyniki zostały zaprezentowane w niniejszym artykule, jest w zasadzie dziełem przypadku (udział w dyskusji nad strategią Poznania). Cel i zakres badań nie były już jednak przypadkowe. Co więcej, zostały określone z uwzględnieniem empirycznego i utylitarne go charakteru artykułu. Choć badanie miało stosunkowo skromny wymiar – mając na uwadze liczbę respondentów, ich młody wiek, zajęcie (studia) oraz miejsce zamieszkania – to jednak zrealizować miało i w jakimś stopniu zrealizowało dwa cele – poznawczy i praktyczny. Cel poznawczy wiązał się z dążeniem do uzyskania cech porządnego miasta i porządnym mieszkańcom jako takich cech, które sprawić powinny, że w takim mieście chciałoby się żyć i pracować. Miasto jest przecież środowiskiem życia mieszkańców. Cel praktyczny zrealizowano natomiast poprzez wskazanie pewnej formy uspołecznienia procesu budowy strategii rozwoju miasta – i to na wstępnym etapie prac. Etap ten poprzedzają: zapis *misji* strategii oraz *wizji* miasta, sformułowanie celów strategicznych, także w ich hierarchicznym ujęciu, celów operacyjnych oraz wynikających z tych celów zadań (Parysek 1997). Udział mieszkańców miasta w badaniach podobnych do przeprowadzonych uczyniłby z nich współautorów strategii, a w wyniku odpowiednio ustalonych ram postępowania nawet autorów strategii, która wyrażać będzie ich nadzieje i oczekiwania, z którą będą się identyfikować i w której realizacji będą uczestniczyć, bowiem uznawać będą ją za swoją. W tym, jak się wydaje, tkwi właśnie sedno takich modeli uspołecznienia procesu planowania strategicznego, które określa się mianem: *cooperative planning, collaborative*

planning, planning through debate, dialogical planning, reflexive planning itp. (Healey 1992, 1997, 2003; Howe, Langdon 2002).

Bibliografia

- Chapin, F. Stuart jun. 1971. Free-time activities and the quality of urban life. *Journal of the American Institute of Planners*, 37, 411–417.
- Dale, C. Gregory. 2003. Smart growth. *Planning Commissioners Journal*, 50, 1–2.
- Duany, Andres, Elizabeth Plater-Zyberk i Robert Alminana. 2003. *The new civic art: Elements of town planning*. New York: Rizzoli Publ.
- Duany, Andres, Elizabeth Plater-Zyberk i Jeff Speck. 2001. *Suburban nation: The rise and the decline of the American dream*. New York: North Point Press.
- Economist Intelligence Unit, 2016. Dostęp: 7.04.2021. https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=liveability2016.
- Filion, Pierre. 2003. Towards smart growth. The difficult implementation of alternatives to urban dispersion. *Canadian Journal of Urban Research*, 12(1), 48–70.
- Gehl, Jan. 2009. *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*. Kraków: Wydawnictwo RAM.
- Gehl, Jan. 2010. *Cities for people*. Washington DC: Island Press.
- Gehl, Jan. 2011. *Life between buildings: Using public space*. London: Island Press.
- Gehl, Jan i Lars Gemzoe. 2004. *Public space – public life*. Copenhagen: Danish Architectural Press.
- Hall, Peter. 1996. The global City. *International Social Science Journal*, 147, 15–23.
- Hall, Peter. 1988. *Cities of tomorrow. An intellectual history of urban planning and design since 1980*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hall, Peter. 2001. *Cities in civilization*. New York: Fromm International Edition.
- Hausner, Jerzy. 2016. Miasto – idea i rola kultury w jego rozwoju. *Kultura i Rozwój*, 1(1), 109–120.
- Healey, Patsy. 1992. Planning through debate. The communicative turn to planning theory. *Town Planning Review*, 63(2), 143–162.
- Healey, Patsy. 1997. *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. London: Macmillan.
- Healey, Patsy. 2003. Collaborative planning in perspective. *Planning Theory*, 2(2), 101–123.
- Howe, Joe i Langdon Colin. 2002. Towards a reflexive planning theory. *Planning Theory*, 1(3), 209–225.
- Kenworthy, Jeffrey R. 2006. The eco-city: Ten key transport and planning dimension for sustainable city development. *Environment and Urbanization*, 18(1), 67–85.
- Knox, Paul L. 2002. World Cities and the organization of global space. W: *Geographies of global change. Remapping the World*, red. R.J. Jonhston, Peter J. Taylor i Michael J. Watts, 328–339. Oxford: Blackwell.
- Mierzejewska, Lidia. 2009. *Rozwój zrównoważony miasta: Zagadnienia poznawcze i praktyczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Mierzejewska, Lidia. 2011. W poszukiwaniu nowych modeli rozwoju miast. *Studia Miejskie*, 4, 81–94.
- Mierzejewska, Lidia i Jerzy Parysek. 2014. Cities and their problems at the start of the 21st Century (Polish perspective). W: *Cities in a complex World: Problem, Challenges and Prospects*, red. Jerzy Parysek i Lidia Mierzejewska, 15–26. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Modrzewski, Bogusz. 2012. Urban design. Pojęcie i metody. W: *Kształtowanie przestrzeni miejskiej. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, red. Jerzy Parysek, 58–79. Poznań–Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny.
- Montgomery, Charles. 2015. *Miasto szczęśliwe – jak zmieniać nasze życie zmieniając miasto*. Kraków: Wydawnictwo Wysoki Zamek.
- Nijkamp, Peter. 2008. XXQ factors for sustainable urban development: A systemic economics view. *Romanian Journal of Regional Science*, (2)1, 2–34.
- Parysek, Jerzy. 1982. *Modele klasyfikacji w geografii*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

- Parysek, Jerzy. 1997. *Podstawy gospodarki lokalnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.
- Parysek, Jerzy. 2005. *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Parysek, Jerzy. 2008. Urbanizacja i niektóre współczesne idee, koncepcje i modele planowania rozwoju miast. W: *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, red. Janusz Słodczyk i Maria Śmigiełska, 11–26. Opole: Uniwersytet Opolski.
- Parysek, Jerzy. 2012. Współczesne miasta i problemy ich funkcjonowania i rozwoju. W: *Kształtowanie przestrzeni miejskiej: aspekty teoretyczne i praktyczne*, red. Jerzy Parysek, 9–57. Poznań–Kalisz: Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Pedagogiczno-Artystyczny.
- Parysek, Jerzy. 2013. Dobowa aktywność mieszkańców Poznania. *Studia Miejskie*, 12, 9–34.
- Parysek, Jerzy i Lidia Mierzejewska. 2013. *Życie miasta: studium Poznania. Miasto i jego mieszkańcy*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Parysek, Jerzy i Lidia Mierzejewska. 2014. *Życie miasta: studium Poznania. Infrastruktura miejska*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Paszkowski, Zbigniew. 2011. *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związku z urbanistyką współczesną*. Kraków: TAIWPN Universitas.
- Polska – Diagnoza Społeczna*, 2015. Rada Monitoringu Społecznego. Warszawa. Dostęp: 7.04.2021. <http://www.diagnoza.com/>
- Prokopska, Aleksandra i Anna Martyka. 2017. Miasto jako organizm przyjazny człowiekowi. *Budownictwo i Architektura*, 16(1), 165–174.
- Sassen, Saskia. 1991. *The Global City*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Słodczyk, Janusz. 2016. In Search of an Ideal City: The Influence of Utopian Ideas on Urban Planning. *Studia Miejskie*, 24, 145–156.
- Słodczyk, Janusz i Edyta Szafranek. 2009. Ocena kreatywności i atrakcyjności miast. Przypadek Opola. W: *Kreatywne miasta i aglomeracje. Studia przypadków*, red. Andrzej Klasik, 117–128. Katowice: Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Szpakowska, Ernestyna. 2011. *Atlas miast idealnych XVI–XVIII w.* Kraków: Politechnika Krakowska. Wydział Architektury.
- Taylor, Peter J. i D.R.F. Walker. 2001. World Cities. A first multivariate analysis of their service complex. *Urban Studies*, 38(1), 23–47.